

RECENZJE

Hans Leibundgut: EUROPEJSKIE LASY PIERWOTNE REGLA DOLNEGO (Europäische Urwälder der Bergstufe). Bern und Stuttgart: Verlag Paul Haupt 1982. S. 308, w tym: 95 pozycji piśmiennictwa, 39 rycin, 70 zestawień tabelarycznych oraz 100 całostronicowych zdjęć fotograficznych.

Książka obejmuje przedmowę (3 s.) oraz trzy rozdziały: 1. lasy pierwotne i prowadzone w nich badania (15 s.), 2. budowa lasów pierwotnych bukowo-jodłowych i procesy życiowe w nich zachodzące (145 s.) oraz 3. podsumowanie wyników badań i wynikające z nich wytyczne hodowlane (18 s.).

We wstępie Autor uzasadnia konieczność prowadzenia badań w lasach pierwotnych względami naukowymi oraz praktycznymi (m.in. dążenie do ograniczenia kosztów prac hodowlanych). Z przedmowy wynika ponadto, iż prof. Leibundgut już od ponad 30 lat prowadzi badania w lasach tego typu, a część wyników wykonywanych prac przedstawia w omawianej książce.

Na początku rozdziału pierwszego Autor podaje definicję lasu pierwotnego. Pod tym pojęciem rozumie całość kompleksów leśnych, od lasu „początkowego” (przedplonowego) do końcowego (klimaksowego), których poszczególne drzewostany, ich skład gatunkowy i struktura od dawna były kształtowane jedynie naturalnymi czynnikami środowiskowymi, a więc stanowią one pod każdym względem naturalne ekosystemy.

W tej części H. Leibundgut omawia m.in. obecne występowanie fragmentów europejskich lasów pierwotnych bukowo-jodłowych, jak też metodykę analizy struktury i przyrostu w lasach tego typu.

W rozdziale 2 przedstawiono charakterystykę obiektów i powierzchni

badawczych, jak też wyniki badań prowadzonych w lasach pierwotnych rezerwatów: Peručica (Bośnia) i Dobroč (Słowacja), Pečka (Słowenia), Kubany (Czechy), Derborence (Szwajcaria — kt. Wallis). Omówiono m.in.: fazy rozwojowe drzewostanów na poszczególnych powierzchniach badawczych, liczbę drzew żywych powyżej 8 cm pierśnicy tam występujących z podziałem na klasy grubości, pierśnicową powierzchnię przekroju ogólnie i z podziałem na warstwy, maksymalne jak też przeciętne wysokości i grubości drzew poszczególnych gatunków, zasobność na 1 ha z podziałem na: gatunki drzew, fazy rozwoju, klasy grubości i warstwy, witalność, przyrost pierśnicy oraz powierzchni przekroju pierśnicowego i masy. W powszechnie znanym rezerwacie Kabany uwzględniono niektóre tylko elementy.

Ponadto przedstawiono wyniki badań niektórych zagadnień jak: analiza wieku podrostów bukowych w lesie pierwotnym Peručica, przyrost wysokości i pierśnicy (Peč), struktura pierśnic w drzewostanach bukowych (Kukavica) oraz współczynnik smukłości drzew w lasach pierwotnych.

Z podsumowania podanego w rozdziale 3 wynika m.in., iż — ogólnie biorąc — na poszczególne fazy rozwoju drzewostanów przypada następujący procent powierzchni: „przerębowa” 10—20, optymalną 10—15, starzenia 25—40, rozpadu 20—25 oraz odnowienia i „lasu młodego” 10—15. Taki udział odpowiada — zdaniem Autora — stanowi względnej równowagi w lasach pierwotnych bukowo-jodłowych.

Liczba drzew — zwłaszcza w młodości (podrosty i młodniki) — jest niewielka i wynosi ok. 2000 szt./ha (przeważnie grupy i kępy), w lesie gospodarczym, bukowym natomiast ok.

100 000. Ogólnie biorąc liczba drzew żywych w warstwie górnej jest bardzo zmienna, największa w fazie optymalnej (ok. 800), nieco mniejsza w fazach „przerębowej” i starzenia a najmniejsza w fazie rozpadu (mniej niż 150).

Autor zaznacza m.in., że charakterystyczną cechą poszczególnych faz rozwojowych lasu pierwotnego jest liczba obumarłych drzew.

Wysokość drzew oraz ich grubość osiągają nieraz imponujące rozmiary, np.: świerk do 63 m wysokości i 165 cm pierśnicy (Peručica), jodła do 56 m i 180 cm (Dobroč), buk do 47 m i 120 cm (150 cm). Rozmiary te osiągają drzewa głównie z uwagi na zahamowany w młodości przyrost i w związku z tym powolniejsze, biologiczne starzenie się.

Maksymalny wiek drzewa wyniósł w przypadku jodły 450 i więcej lat, świerka 350, buka 250 lat.

Skład gatunkowy jest bardzo zmienny, na ogół przeważa jednak jodła, na którą przypada 50 do 65⁰/₀ zapasu. Mniejszą rolę odgrywają pod tym względem buk oraz świerk.

Naturalny płodozmian stwierdzono wyraźnie tylko w rezerwacie Peručica, w którym pod jodłą odnawiał się buk, a pod nim występowała jodła.

Zmiany w składzie gatunkowym następują podczas trwania poszczególnych faz rozwojowych drzewostanów. Udział świerka jest przeważnie największy w fazie optymalnej, jodły w fazie starzenia oraz rozpadu. Przy odnawianiu dużą rolę odgrywają murszejące pnie.

Zasobność jest również zmienna. W rezerwacie Peručica wynosiła przeciętnie 714 m³/ha, w fazie przerębowej 1000 m³, a w optymalnej do 1400 m³/ha. Największą powierzchnię przekroju pierśnicowego oraz zasobność stwierdzono w warstwie górnej (90⁰/₀).

Jest również interesujące, że stare drzewostany, pomimo powstawania z luźnych na ogół podrostów, wykazują duży udział drzew wysokiej jakości.

Stosunek przyrostu do wypadu zależy od fazy. W fazach „przerębowej” i optymalnej przyrost jest większy od wypadu, w fazie starzenia równy, a w fazie rozpadu mniejszy od wypadu.

We wnioskach hodowlanych Autor podkreśla m.in., że:

1. Warunkom naturalnym może odpowiadać każda budowa drzewostanu, jak też różnorodny przebieg procesu odnawiania. Nie upoważnia to jednak do naśladowania w praktyce we wszystkich szczegółach procesów naturalnych zachodzących w lasach pierwotnych. Ważne są jednak dla lasów gospodarczych: długie okresy odnowienia, niezbyt zwarte podrosty, powolne uprzętanie drzewostanów.

2. Naturalnego kierunku hodowli lasu nie można nauczyć się jedynie na podstawie teoretycznych studiów. Wymaga on pewnych zdolności, a przede wszystkim wcześniej rozpoczętej i trwale kontynuowanej obserwacji w lesie. W tym ujęciu hodowla lasu nie jest czystą techniką, lecz też twórczą działalnością, którą można porównać z pracą o charakterze artystycznym.

3. Warunki środowiska tworzone przez drzewostan wpływają niewątpliwie pozytywnie na jakość strzał (pni) w niemniejszym stopniu niż zwarcie.

4. Lasy górskie o charakterze ochronnym, nawet w tych przypadkach w których nie dostarczają korzyści materialnych, muszą być pielęgnowane, celem tworzenia i utrzymywania w nich odpowiednich struktur.

5. Rębnia stopniowa oraz rębnia przerębowa odpowiadają najlepiej zmiennym pod względem czasu i miejsca warunkom panującym w zasięgu lasów bukowo-jodłowych. Pozwalają one na takie indywidualne kierowanie rozwojem wybranych drzew, które zapewnia — ogólnie biorąc — ciągle i możliwe wysokie osiągnięcia pod względem przyrostu i wartości.

6. Badania prowadzone w lasach

pierwotnych mają więc znaczenie naukowe i praktyczne. Wskazują m.in. w jakim zakresie i w jaki sposób można z pożytkiem dla hodowli lasu wykorzystywać siły działające „bezpłatnie” w przyrodzie.

Opracowanie to zainteresuje nie tylko prowadzących badania, ale też praktyków działających w lasach górskich, głównie z uwagi na wnioski hodowlane wypływające z przedstawionych prac.

Jasno podana treść, a zwłaszcza piękne, doskonale dobrane fotografie oraz

załączone do nich objaśnienia sprawiają, że książka ta może być cennym źródłem informacji dla osób interesujących się lasem.

„Europejskie lasy pierwotne regla dolnego” stanowią jednocześnie dalszy ciąg cyklu książkowych publikacji (p. Sylwan nr 1 z 1983 str. 62) znakomitego hodowcy lasu, jakim jest prof. dr Hans Leibundgut, od wielu lat niezłomny propagator naturalnego kierunku zagospodarowania lasu.

Jerzy Fabijanowski